

- Título:** *El reto de la formación en enfermería. Tráspantes y dilemas éticos*
- Autor:** María Victoria Becerra Sueiro
- Editorial:** ICE da Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela, 2001
- Colección:** Informes e Propostas 6
- Núm. pp.:** 188
- Tamaño:** 24 x 16,5

UNHA METÁFORA DO ENSINO NON UNIVERSITARIO

Aínda que o título resulta abondo expresivo —*El reto de la formación en enfermería*—, parece evidente que nin a enfermería nin, menos aínda, o mundo dos tráspantes hepáticos son, nun primeiro momento, os estímulos máis adecuados da curiosidade das aulas ás que prioritariamente se dirixe a *Revista Galega do Ensino*. Non, de certo, porque pensemos que a ESO, o Bacharelato e a Formación Profesional sexan universos alleos a ámbitos científicos como os da Saúde, senón —gustaríanos estar de todo equivocados— porque os estudos non universitarios remataron, por razóns que non resultaría doado explicar nunhas poucas liñas, limitando o campo do seu interese a un currículo perfectamente definido en razón principalmente das capacidades e actitudes daqueles que teñen a obriga, a necesidade ou mesmo a cobiza, segundo os niveis, de levalos a cabo.

En xeral, o ensino, polo menos o non universitario, tivo que loitar sempre contra a servidume, primeiro da

falta de medios, logo da imposición que, dun modo máis ou menos explícito, significan os chamados “libros de texto” e, máis tarde, da regulamentación que establece cada currículo. Na práctica, os ensinantes temos que deixar baixo a responsabilidade dos propios alumnos, ou enganarnos a nós mesmos con “visitas de estudio” e “conferencias de orientación”, a vida mesma, a realidade na que estes viven e aspiran a desenvolverse como cidadáns. Todo, naturalmente, coa maior compracencia por parte dos pais e de cantos pensan que o máis importante é un bo expediente académico.

É mesmo, neste contexto, no que *El reto de la formación en enfermería. Tráspantes y dilemas éticos*, de María Victoria Becerra Sueiro, pode parecer algo estraño. Estudia a autora cuestións como “La enfermería en el ámbito de la gestión”, “La enfermería en el proceso del tráspante”, “Organización del departamento de enfermería en la unidad de tráspantes”, “El ser humano y la enfermidade”, “Análisis psicosocial del tráspante hepático”, “La enfermería y el nuevo milenio”, “El tráspante de donante vivo”, “El xenotráspante”,

“Los trasplantes en América latina”, “Los trasplantes y los embriones humanos”, “Internet: información sobre los trasplantes en la red”. Un traballo no que a autora, “enfermera de quirófano y de la unidad quirúrgica de trasplantes abdominales en el Hospital Clínico Universitario de Santiago”, pon claramente de relevo a súa competencia neste ámbito da medicina pero no que amosa, sobre todo, unhas calidades pedagóxicas pouco comúns e, en calquera caso, merecedoras dunha atención que amplía enormemente o campo dos seus futuros lectores.

Poderíamos dicir que este traballo de María Victoria Becerra Sueiro é, sobre todo na dirección e importancia das súas preocupación pedagóxicas, lixeiramente atípico, incluso sorprendente. Sen dúbida, a autora séntese máis atraída pola necesidade de chegar ó lector con eficacia ca polos aspectos científicos do contido do seu estudio, convencida de que, en definitiva, “mostrar la realidad —como escribe ela mesma— es un hecho tan científico como demostrar las causas que lo producen”. Punto de vista que pon aínda máis de relevo o indiscutible carácter humanístico da materia estudiada.

Abondaría, neste senso, adverti-lo coitado especial da autora na elección da compañía con que se presenta como guía dos visitantes interesados na descrición da realidade dos trasplantes hepáticos e na súa complexa problemática, médica, ética, social e humana. Admitirá comigo o lector que resulta, cando menos, sorprendente que sexan

mesmo un poema de María do Carme Kruckemberg, o “Soneto a Violante” de Gerardo Diego, un texto en prosa de Pessoa e un poema de Jorge Guillén, os pórticos elixidos por María Victoria Becerra Sueiro para introducirmos en cada un dos apartados que estruturan esta obra.

Non parece excesivo ver neste traballo unha lección práctica de Pedagogía ou, se se prefire, unha fermosa metáfora do ensino non universitario e, en xeral, do ensino que cre no ser humano e na capacidade deste para alcanzar maiores cotas de humanidade, como obxectivo prioritario. Unha lectura que podería facilitarse sen grandes esforzos traducindo, con cantas matizacións se queira, mundo da Saúde por mundo do Ensino, médico-enfermeira por profesor-pedagogo e enfermo por alumno.

Unha reflexión, sen dúbida, obrigada nun momento de cambios de enorme transcendencia, tanto no ámbito da Saúde coma, en xeral, no do Ensino. “La formación en enfermería —escribe María Victoria— tiene que ir adaptándose a los cambios conceptuales que afectan a la profesión en nuestro país y a los modos que ésta va adoptando para responder a su compromiso con la sociedad”. Non só a enfermeira, profesional á que directamente se dirixe a autora, senón todos aqueles que, dun ou doutro xeito, teñen responsabilidades no futuro do Ensino.

Non podían, neste contexto, ser máis actuais os principios pedagóxicos

nos que María Victoria Becerra Sueiro fundamenta o futuro de tan nobre actividade. Como observa Álvaro Puga, “Catedrático de biología molecular en la Universidad de Cincinnati”, “su mensaje es que quien sana o empeora es el paciente, que los cuidados médicos que el paciente recibe no son más que el vehículo que facilita la recuperación del enfermo, porque el poder de sanar depende de la fisiología del enfermo”. Engadindo a continuación:

Y la fisiología del enfermo depende de su estado de ánimo, de su entorno familiar, del sentido positivo de la vida de quienes lo rodean, de su interés por vivir, de la música que tocan en el quirófano, de su buen o mal humor y del humor de quienes lo cuidan, de la frustración, envidia, discusiones y experiencias vitales del enfermo y de sus enfermeros y enfermeras.

Principio pedagógico que, non por vello resulta menos actual: Só aprendemos aquilo que de verdade queremos saber, ou, dito doutro xeito, non é o mestre quen fai do alumno un sabio, se non que é este, o alumno, o principal protagonista da aprendizaxe, o único responsable do seu éxito ou do seu fracaso.

Sendo, pois, o enfermo, limitado nas súas capacidades vitais, quen ten de adquiri-lo autoconvencemento de que é el, diante de calquera outra axuda, incluída a do médico-enfermeira, o principal protagonista da súa curación, a resposta médica de María Victoria é salienta-lo papel, diferente aínda que necesariamente complementario, do médico, como especialista,

técnico na doenza do enfermo, e da enfermeira, como colaboradora daquel, pero coa función específica de saber estimular no doente a necesaria e obrigada autoconfianza no valor esencial do seu propio papel.

Resulta, neste senso, en exceso simplificador o punto de vista do ensinante que pensa que na rebeldía, renuncia ou simple abandono do alumno das súas obrigas como estudante non hai máis ca falta de responsabilidade ou de disciplina, por parte deste ou dos seus pais, ou polas dúas partes. Todos, incluso os que nun momento dado se poidan manifestar neste senso, sabemos que non é así, que o ser humano é moito máis complexo, o adulto e o neno ou rapaz. Ninguén, por moito que pareza disimularlo, quere pasar por parvo ou incapaz.

A competencia científica e capacidade de motivación no ensinante, e a conciencia no alumno de que só o seu desexo de saber e a vontade necesaria para logralo poden facer eficaz a colaboración do mestre, son condicións básicas en tódolos niveis e ámbitos do ensino. Sempre reservándolle ó poder da vontade o papel que de verdade lle corresponde. Como nos lembra a propia María Victoria “según las experiencias del pasado más órdenes o una disciplina más severa no permiten alcanzar los éxitos que se logran con la motivación”.

Só desde o recoñecemento do noso verdadeiro papel de estimuladores —motivadores— pode —penso—

atopa-lo ensino o camiño que nos con- duza a presta-lo servizo que a sociedade se cadra non nos esixe, pero que, sen dúbida, ten dereito a agardar de nós como ensinantes. Esta é, sen dúbida, a principal ensinanza que podemos sacar da lectura de *El reto de la formación en enfermería. Trasplantes y dilemas éticos*.

Naturalmente un médico, unha enfermeira, un profesor, un pedagogo... non son obreiros da construción, dito sexa co maior respecto para os que desempeñan estes traballos. Os obxectos directos da súa actividade son enfermos ou estudantes, é dicir, son persoas. O albanel cabreado pode descargar-lo seu mal humor no traballo, se cadra conseguindo colocar un maior número de tixolos, mentres que o médico ou o profesor, a enfermeira ou o pedagogo, independentemente da súa actuación, respectivamente, sobre unha doenza concreta ou sobre unha lagoa no coñecemento do alumno, vai contaxiarlle o seu estado de ánimo ó doente ou estudante con efectos que poden resultar terriblemente nocivos para estes.

Non pode, pois, a rendibilidade económica, —intentará explicarnos María Victoria— xustificar no ámbito da Saúde a mobilidade no persoal sanitario cando esta solución poida poñer en perigo o bo funcionamento dun equipo ou a experiencia do profesional nun ámbito determinado da súa actividade. A importancia da Saúde esixe un corpo de enfermeiras, non só con coñecementos que poidan favorecer-lo labor propio do médico, senón, sobre todo,

cunha formación psicosociolóxica e antropolóxica que, desde o coñecemento da personalidade do enfermo e do seu contexto ideolóxico e cultural, lle permita influír positivamente na elaboración por parte deste dunha clara conciencia de principal actor no proceso da súa curación.

Resposta que, no ámbito do ensino non universitario, se ten concretado, con diferentes resultados, na organización de cursos especiais para licenciados ou na creación de gabinetes ou departamentos psicopedagóxicos nos centros de ensino.

Non esquece María Victoria que un dos aspectos máis controvertidos do Ensino, en tódolos niveis, é o seu carácter excesivamente teórico. O menosprezo da memorización, tan inxusto na súa xeneralización, non logrou endebén situar no seu xusto medio o abuso, non menos criticable, da teoría como obxecto en si mesma da formación. Poderíamos estar de acordo con que “la utilidad de la teoría consiste en proporcionar conocimientos para mejorar la práctica mediante la descripción, explicación, predicción y control de los fenómenos”. Sen dúbida, nun campo tan específico —profesional— coma o da enfermería, no que —como nos lembra a mesma autora— “la teoría brinda autonomía profesional porque orienta las funciones asistenciales, docentes e investigadoras de la profesión, ayuda al desarrollo de la capacidad analítica, ofrece retos al pensamiento, esclarece los valores y deter-

mina los propósitos de la práctica, la educación y la investigación”.

Pero é, quizabes, moito máis no ámbito da formación intelectual dos estudos non universitarios, no que, dificilmente, poderíamos xustifica-la utilidade práctica de coñecementos que xulgamos, ou xulgan os libros de texto oficiais —aprobados— ou o propio currículo, obrigatorios. Pode que isto nos aconteza ós profesores, pero, con toda seguranza, á maioría dos alumnos. E a teoría en si mesma non é nada, é dicir, se non está ó servizo de algo práctico, que o estudante considere útil, non pasa de ser un entretemento e unha perda de tempo.

O traballo, “Trasplante hepático... ¿fin de una vida o inicio de una existencia más plenificante?”, de Enrique Ramos Hernández, —Apéndice—, non é, en absoluto, un caso práctico. Como nos advirte a propia María Victoria é só o testemuño dun transplantado hepático, que “se puede entender como un trabajo en torno a la condición humana”. Pero pode servir perfectamente para ilustra-la importancia da motivación e, sobre todo, a importancia dos recursos do propio enfermo na superación das dificultades da súa curación.

A utilidade da teoría no Ensino ten que amosarse, necesariamente, na capacidade desta para facer ver na lectura, a escritura, o cálculo..., a Literatu-

ra, as Matemáticas, a Física, a Química, a Historia... os instrumentos máis adecuados para alcanza-lo obxectivo máis importante na vida do estudante: ser máis humano. Como profesor, médico, enfermeiro, historiador...

Non parece, de certo, que sexa necesario insistir máis na proximidade que, na perspectiva de María Victoria Becerra Sueiro, existe entre o mundo da Medicina e do Ensino. Proximidade que, sen dúbida, se deriva tanto do carácter didáctico do seu traballo, *El reto de la formación en enfermería. Trasplantes y dilemas éticos*, coma da propia condición da Medicina, saber e actividade esencialmente humanísticas. Características que, xunto co persoal enfoque con que o enfrenta a autora, fan deste libro un agasallo para calquera lector interesado nun ou noutro campo, o da Saúde ou o do Ensino.

Un libro, en fin, de doada lectura, incluso apaixonante, que pode ter como destinatario calquera lector curioso do mundo da saúde, e da educación, non só, de certo, as enfermeiras e enfermeiros, que cren na súa profesión e no futuro desta.

M. Quintáns S.

Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades
Santiago de Compostela